

УДК 94(477.42)"1920/1930": 330.342.11

I. В. Срібняк

**БІЛЬШОВИЦЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО
ПРИКОРДОННЯ В 1920-1930-х рр.
(за матеріалами Коростенської округи)**

У статті проаналізовано особливості практичної реалізації більшовицькою владою політики радянзації на території радянсько-польського прикордоння – північної частини сучасної Житомирської області – Коростенської округи. Показано, як географічне розміщення регіону, його природні умови та економічна відсталість ускладнювали хід модернізаційних процесів, що свідчило про нерозуміння вищим радянським керівництвом специфіки суспільно-економічного розвитку цього району. Саме намагання влади будь-якою ціною втілити в життя всі заплановані заходи, попри опір місцевого населення, і стало причиною посилення репресій у визначеному регіоні.

Ключові слова: Житомирська область, Коростенська округа, радянсько-польське прикордоння, радянська влада, терор.

DOI 10.34079/2226-2830-2023-13-35-36-50-60

Постановка проблеми. Більшовицька модернізація радянської України є однією з ключових подій, які змінили звичний уклад життя її населення впродовж всього існування СРСР. Політичний курс, що втілювався в життя партійними органами та мав загальносоюзне спрямування, серед дослідників цього періоду отримав промовисту назву «радянська», адже зміни зачіпали всі сфери державного управління.

Попри те, що вперше радянська влада на території майбутньої Коростенської округи, на той час ще Овруцького повіту Волинської губернії, була встановлена на початку 1918 р., остаточно закріпитися тут більшовики змогли лише в 1921 р., після підписання Ризького мирного договору, який поділив цей регіон між Польщею та РСФРР і УСРР на дві частини. Кордон, що проходив Волинською губернією, розділив її та Овруцький повіт, внаслідок чого з трьох його волостей утворили Коростенський повіт, який в результаті подальших адміністративно-територіальних змін і було перетворено в Коростенську округу.

Прийшовши до влади, радянське керівництво взялося за втілення в регіоні основних своїх політичних доктрин. Однак ситуація на території повіту, який до того ж став прикордонним, суттєво відрізнялася від тієї, яка була в центральних та південно-східних регіонах республіки. Відсталий ще від часів царату регіон став місцем скупчення підпільних угруповань, у т.ч. й кримінальних, контрабандної діяльності та нелегальної міграції, які мали великий вплив на настрої місцевого населення та значною мірою формували його ставлення до нової влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хід та наслідки більшовицької модернізації і так званої сталінської «революції згори» серед наявного історіографічного доробку досліджувалися здебільшого в рамках усієї території УСРР. Доступні широкому загалу праці та статті С. В. Кульчицького (Кульчицький, 2013; Кульчицький, 2007), Н. Р. Романець (Романець, 2014), В. К. Мотуз (Мотуз,

2015), Л. Гриневич (Гриневич, 2007) та ін. показують істинну природу тогочасної радянської квазі-державності, вивчаючи та аналізуючи ті зміни в соціальній структурі та економічному житті, які відбулися внаслідок численних політичних кампаній проведених радянською владою в 1920-30-х рр. Серед досліджень, які містять відомості про перебіг радянізації в досліджуваному нами регіоні варто виокремити розвідку П. І. Натикача (Натикач, 1993), в якій йдеться про особливості реалізації політики «коренізації» на Волині. Важливими є також праці Л. В. Гуцало (Гуцало, 2006), Г. Махоріна, Н. Сейко, Н. Рудницької, в яких досліджуються становище національних меншин у прикордонні та вплив владної політики на повсякденне життя мешканців національних районів. Становище сіл створеного в 1923 р. Олевського району та вплив більшовицького режиму на повсякденне життя його мешканців вивчали і місцеві краєзнавці. Серед них варто виділити В. Чепіка (Чепік, 2010), Ю. Халімончука (Халімончук), М. Пилипчук (Пилипчук, 2012).

Проте питання більшовицької модернізації на території Коростенської округи поки не стало предметом окремого дослідження. Тому **метою статті** є висвітлення перебігу українізації, індустріалізації та колективізації на території Коростенської округи, які становили основний зміст радянської модернізації, визначення їх впливу на повсякденне життя місцевого населення.

Виклад основного матеріалу. На території, колись підконтрольній Російській імперії, більшовицька влада почала активно впроваджувати політику радянізації, основними складовими якої були коренізація, індустріалізація та колективізація. Ці процеси зачіпали всі сфери управління, адже стосувалися культури, освіти, економіки та сільського господарства.

Політика коренізації була започаткована XII з'їздом РКП(б) у квітні 1923 р. В Україні вона дістала назву «українізація», оскільки саме українці становили переважну більшість її населення. Проте, через те, що країна здавна була багатонаціональною, можливість розвивати власну культуру отримали також всі меншини, які тут мешкали. Не була виключенням і Коростенська округа, яка стала домівкою не лише українців, але й для поляків, чехів, німців та євреїв. Доказом цього є створення тут двох національних районів: Мархлевського (польського) та Пулинського (німецького) (Рафальська, 2012, с. 42–43).

Для втілення засад українізації в життя влада основним своїм завданням вбачала вивчення, і головне, застосування в практичній діяльності партійно-державної номенклатури української мови. Всі, хто працював з місцевим українським населенням, тобто вчителі, працівники культури тощо, зобов'язані були її освоїти та послуговуватися в своїй роботі. Для цього були чітко встановлені терміни для оволодіння мовою, проте у зв'язку з неможливістю їх швидкого втілення в життя, вони неодноразово корегувалися. Допомогати місцевим партійним осередкам впоратися з українізацією мали комсомольська молодь та профспілки. Крім того, для пришвидшення її впровадження, влада видавала численні постанови, розпорядження, резолюції. Одним із таких був циркуляр (січень 1926 р.), згідно до якого із займаних посад мали бути усунені ті працівники, які не засвоїли української мови. Однак, на практиці це робилося надзвичайно рідко, зазвичай показово. Тому для контролю над ситуацією було утворено Волинську окркомісію у справах українізації, діяльність якої хоч і була тривалою, проте мала лише декларативний характер, через те, що більшість завдань так і не вдалося виконати (Натикач, 1993, с.73).

Для акцентування важливості українізації як партійної політики нарком освіти РФСРР А. Луначарський стверджував: «Я гарячий прихильник українізації».

Українська мова завжди була мовою селянською і частини робітництва, отже українізація відповідає потребам широких мас трудящих. Що таке можливе – свідчить досвід Чехословаччини, яка творить культуру на тій мові, про яку німці говорили, що вона «мужицька» (Натикач, 1993, с.75).

Для подолання масової неграмотності серед населення створювалися так звані лікнепи – школи, де навчали грамоті місцеве населення різних вікових категорій. За відвідування цих закладів з працівників навіть не стягувалися кошти за час відсутності на робочому місці. Для підготовки нових кваліфікованих кадрів з метою забезпечення технічної сфери створювалися робфаки – загальноосвітні навчальні заклади для підготовки робітників і селян до вступу у вищі навчальні заклади (Мотуз, 2015).

У 1920-х рр. на всій території Житомирщини активно розбудовувалася освітня мережа. Загалом, на території майбутньої Житомирської області у цей час розпочала свою діяльність значна кількість культурно-освітніх закладів, клубів, селянських будинків, хат-читалень, бібліотек, музеїв тощо. Вже в січні 1925 р. в губернії діяло 62 клуби, 77 сільбудів, 459 хат-читалень, 2 кінотеатри і 2 музеї (Історія міст і сіл УРСР, 1973, с.47-48).

У 1926 р. на території Городницького району діяло 37 шкіл I ступеня та 3 семирічки, які були утворені за національною ознакою. В другій половині 1920-х рр. були організовані театри, бібліотеки, *лікнепи* (радянський лексичний новотвір: від «ліквідація неписьменності» – *авт.*), хати-читальні, робітничі клуби, кіноустановки. Так, зокрема, бібліотеки були засновані у Городниці, Зосімовці, Тайках, Кленовій, Малій Цвілі, Курчиці, Сербах, Брониці тощо. Тільки в одній Городниці діяло три бібліотеки. Хати-читальні організовувалися із урахуванням національного фактора району. До прикладу, у Городниці існувала єврейська хата-читальня, в Катеринівці – польсько-українська, в колонії Геральдівка – польсько-німецька. Кіноустановки працювали в Городниці, Сербах та Брониці, в Великій Цвілі, Городниці; Брониці та Курчиці існували самодіяльні театри (Костюк та Натикач, 2013, с. 217-219).

У звіті Олевського райпарткому за період з 7/IX. 1924 р. і до 10/III.1925 р. йшлося про те, що практично всі заклади в районі українізовані. Було організовано дві школи: вечірню для членів профспілки та ранкову для партактиву (однак на момент складання звіту, ці школи припинили свою роботу). В районі діяло 34 лікнепи, а також 31 хата-читальня, проте нормально працювала лише частина з них, а переважна більшість існувала лише на папері. В Олевську працював *райсільбуд* (районний сільський будинок – *авт.*), при якому діяла ціла низка гуртків (ДАЖО, ф. п-132/1/9, арк. 24).

Тому, не зважаючи на досить високі кількісні показники, ситуація на прикордонні була досить непростою, а нібито «високі» результати за кількома показниками не відповідали дійсності та лишалися суто на папері. Це пов'язувалося в першу чергу з малою кількістю шкіл та їх слабкою матеріально-технічною базою, гострою нестачею вчителів, затримками наявним педагогічним кадрам виплат зарплати, у зв'язку з чим вони залишали школу та йшли працювати в інші місця. (Костюк та Натикач, 2013, с. 216–217).

Сприятливі можливість для свого розвитку у цей час отримали й національні меншини, представники яких компактно проживали на території регіону, проте є очевидним, що це відбувалося під пильним контролем правлячої партії, що послідовно намагалася наблизити їх до ідей соціалізму та остаточно радянлізувати. Для цього в середині 1920-х рр. було створено окрначменбюро, а також комісії меншостей при Пулинському, Новоград-Волинському і Володарському

райвиконкомах. В окрузі перейшли до масового створення сільських та селищних рад (Натикач, 1993, с. 77).

З цією метою у вересні 1925 р. було утворено Мархлевський (нині Довбиш) польський національний район, що став своєрідною експериментальною лабораторією, де мала формуватися нова польська соціалістична культура. За національним складом з 25 сільських рад району 21 була польською, дві – українськими і стільки ж – німецькими. Виходячи з цього, визначалася і мова викладання в школах населених пунктів району (Сейко, 2002, с. 115).

Від часу його заснування на території району нараховувалося 27 польських шкіл, один *сільбуд*, 14 хат-читалень, 3 клуби, 23 *лікнепи*. Наприкінці 1920-х р. район розбудувався і тут працювали вже 54 польських, 9 українських, 7 німецьких, 1 російська і 1 єврейська школи; польський робфак та зоотехнікум, видавалася польська газета «Мархлевщина Радзецька» (Натикач, 1993, с.78).

Проте, матеріальний стан польських шкіл в 1926 р. залишався незадовільним. Лише 6 шкіл займали більш чи менш відповідні будівлі; решта знаходилися або в найманих приміщеннях, або ж в надто тісних. Тому, заняття проводилися, як правило, у дві зміни. За наявності в школі пункту ліквідації неграмотності доводилося працювати і в тризмінному режимі. Школи району були забезпечені підручниками лише на 40-45%, не мали у своєму розпорядженні й достатньої кількості наочності. У 1925 р. у районі працювали 39 вчителів, переважно з середньою педагогічною освітою; п'ятеро мали лише початкову освіту на рівні 3-4 класів гімназії. 10 вчителів пройшли перепідготовку на педагогічних курсах (у Ленінграді і Москві), решта отримали перепідготовку на районних курсах у Мархлевську (Сейко, 2002, с.116).

Основною проблемою у розгортанні мережі польських шкіл в Мархлевському районі стала нестача та слабка професійна підготовленість педагогічних кадрів. Після відвідування шкіл району інспекторами відділу народної освіти у 1927/1928 н.р. було зроблено висновок про значний відсоток неписьмених та загальну «політичну відсталість району»; а також встановлено, що дорослі та діти не приховують своєї релігійності; заняття проводяться в малопритатних приміщеннях, підручники не відповідають вимогам радянської школи (ДАЖО, Ф. Р-31/1/55/193).

20 червня 1930 р. наказом № 36 Волинського окрвиконкому – з метою «подолання розпорошення німецького села на Волині» – було створено Пулинський національний район, до якого увійшли 33 сільради та частина сіл Коростенської округи. Слід відзначити, що культурно-просвітницька робота серед членів цієї меншини провадилася вже кількома роками раніше: станом на 1927 р. в окрузі нараховувалося 27 німецьких сільрад і 120 шкіл, до того ж в травні цього року в Житомирі були відкриті курси для піднесення рівня знань секретарів німецьких сільрад. (Натикач, 1993, с.79).

Проте державна підтримка і увага до шкіл нацменшин протривала лише до початку 1930-х рр., адже потім ставлення до них радикально змінилося. Навчальні заклади, в яких викладання велося мовами нацменшин, стали об'єктом гострої критики як «буржуазно-націоналістичні осередки», а їх діяльність визнана правлячої партією «шкідливою». І вже у другій половині 1930-х рр. навчальні заклади національних меншин були переведені на українську або російську мови викладання (Махорін, Дудар, Малихін, Рудницька та Казмірчук, 2014, с. 39).

Протягом листопада 1934 – березня 1935 рр. у Мархлевському районі зі своїх посад як «ворожі елементи» були усунені 28 учителів польських шкіл; у

подальшому вони були виключені з партії чи комсомолу і засуджені. Така доля судилася Ромуальду Каспінському та Якубу Голду – інспекторам відділу освіти; Станіславу Міллеру – директору зоотехнікуму в с. Новий Завод; Антону Ільницькому – керівнику відділу освіти; Едварду Вільчинському – вчителю Мархлевської школи; Вацлаву Віногородському – директору Мархлевської бібліотеки; Болеславу Дуневичу – вчителю із с. Биківка; Адольфіні Зелінській – вчительці із с. Марянівка; Стефанії Пекарській – *піонервожатій* Биківської школи (Сейко, 2002, с. 122).

Репресій зазнали 33 працівники відділів освіти в майбутній Житомирській області, у т.ч. керівники: завідувачі відділів освіти в окрузі: Ілля Галка – Коростенського, Максим Білецький – Городницького, Антон Камінський і Григорій Мельниченко – Смільчинського, Василь Турокно та Федір Скопець – Лугинського, та Йосип Ямний – Олевського. Були репресовані й рядові працівники відділів освіти. Серед них: Костянтин Жолондковський – методист Коростенського РВНО та інспектори – Григорій Данильчук (Городницького), Юліан Кохановський (Овруцького), Кирило Лузанчук і Трохим Макода (Коростенського) (Махорін, Дудар, Малихін, Рудницька та Казмірчук, 2014, с.44).

Ще однією складовою більшовицької радянзації була індустріалізація, курс на здійснення якої було проголошено в грудні 1925 р. XIV з'їздом ВКП(б). Коростенська округа також не була виключенням з цього процесу, проте здійснення політики індустріалізації тут мало свої особливості. Пояснювалося це її прикордонним статусом та слабко розвиненою промисловістю, тому подальший розвиток відбувався, здебільшого, шляхом реконструкції діючих підприємств. Велика частина населення округи займалася лісорозробкою, що мало велике значення для забезпечення лісоматеріалами Донбасу та інших районів країни (Історія міст і сіл УРСР, 1973, с.45).

Про стан розвитку промисловості на території округи йшлося в кварталному звіті Олевського райвиконкому за 1925/1926 рр. На сторінках звіту міститься наступна інформація: всього підприємств – 45, з них: 11 парових млинів (працюючих 9), 18 водяних млинів, 8 тартаків, 3 різниці, 1 шкірзавод, 1 лазня, 1 цегельня та 1 гута. У подальші роки планувалося побудувати в Олевську цегельню та електростанцію. Більшість з них знаходилися в оренді, адже утримувати їх в належному стані державним коштом не було можливим (ДАЖО, ф. п-132/1/9/220, арк. 152).

Ще однією причиною труднощів у проведенні індустріалізації була відсутність достатньої кількості кваліфікованих робітників і спеціалістів. Тому, з метою зменшення дефіциту кадрів професійна підготовка молоді почала здійснюватися безпосередньо на заводах і фабриках. З 1927 р. в містах Коростень та Олевськ почали організовувати курси для робітників, які готувалися до вступу до робфаків різних вищих навчальних закладів. У Коростені, Городниці, Малині, Олевську, Курчиці та Брониці створили 6 шкіл для робітників, в кожній з яких навчалася 40 осіб. (Сидоров, 2014, с. 78).

Починаючи з 1926 р. Сталін знову повертається до ідеї масової колективізації, здійснюючи серію практичних заходів, безпосередньо спрямованих на привернення уваги громадськості до колгоспів. Проте, на перших етапах йшлося лише про добровільну колективізацію незаможного селянства, для якого колгоспи, з урахуванням податкових та інших пільг, а також прямої державної допомоги, нерідко були прийнятним виходом зі стану злиденності (Кульчицький, 2007, с. 100-101).

У 1926-1927 рр. з метою збільшення надходження коштів для індустріалізації влада здійснила спробу отримати їх за рахунок збільшення обсягів хлібозаготівель, проте відповіддю на ці дії був запеклий опір селян, котрі на мали бажання збувати за безцінь результати своєї праці. Не стала виключенням й територія Коростенської округи, де опір колективізації був дуже відчутним, і більшість населення не вбачало для себе жодного сенсу у вступі до колгоспу.

На сторінках звіту про роботу Олевського райкому КП(б)У присутня інформація про те, що робота з колективізації привернула увагу місцевих організацій лише починаючи з 1927 р., а до цього часу в районі панувала думка про те, що в умовах Олевщини вона не може розвиватися з причини «культурної відсталості» населення. Проте за офіційною статистикою картина була протилежною – починаючи з 1927 р. в районі було організовано 6 машинних товариств з кількістю 446 господарств, наступного року – 19 машинних товариств, 4 об'єднання та 3 сільськогосподарські артїлі, в яких об'єдналося 47 господарств. У 1929 р. заснувалося 6 сільськогосподарських артїлей, 4 ТСОЗ (товариство спільного оброблення землі – *авт.*) та 28 машинних товариств. З 10 колективних об'єднань остаточно перейшли на колективне господарювання лише Хочинський колгосп, частково – Тепеницький, Перганський та Копищанський. Землевпорядковані лише 4 колгоспи. В с. Дуброві організовано колгосп, проте через відмову підписати статут товариство розпалося. В с. Юровій колгосп намагався отримати землю Держлісфонду з цінним експортним лісом на ній, зараз члени колгоспу утримуються від переходу на колективне господарювання» (Курильчук, 2021, с.153).

Проте, з початком в 1929 р. «суцільної колективізації» суттєвого збільшення новоутворених колективних господарств, очікуваного місцевою владою та центральним керівництвом, у регіоні не відбулося. І це попри те, що проводилася інтенсивна робота із залучення до колгоспів середняцьких господарств. Спонукаючи селян до участі в колгоспному русі вдалося лише шляхом застосування до них репресій.

З матеріалів спецзведень про стан соціалістичного сектору сільського господарства в Олевському районі на початку 1930 р. дізнаємося, що «в с. Майдан на пленумі сільради більшість висловилися проти колективізації. До колгоспу записалось лише дві особи, що сталося під час зборів членів КНС (комітет неможливих селян – *авт.*). У с. Голиші члени сільради виступили проти колективізації, а голова сільради Д.Кирильчук, який раніше вступив до колективу, подав заяву про вихід з нього, мотивуючи тим, що у нього велика сім'я і що він не бачить сенсу у подальшому перебуванні в колгоспі. Частина «середняків» не виступали проти вступу до колгоспів, проте їх дружини висловлювали своє небажання в них перебувати. У с. Кам'янка до колгоспу записалося 59 господарств (з них 43 бідняцькі та 9 середняцьких), і лише 10 з них дійсно реалізували свій намір. У с. Сердюках було записано 29 членів, однак через «агітацію куркулів» більшість з них вийшли з комгоспу, тому лишилося тільки 7. У с. Лопатичах серед оформлених членів колгоспу налічувалося 38 господарств, з них 20 бідняцьких. Голова Сущанської сільради «виписався» з колгоспу побоюючись «куркулів», від вступу до нього відмовилися також неможливі селяни в селах Собичин, Будки-Собичино, Копище, Хочин. На загал у цитованому звіті відзначалося, що організовані господарства ще не всі юридично оформлені, вирізняються низьким рівнем усупільнення, а їх склад переважно бідняцький. Траплялися випадки виключення з артїлей через грубе порушення статуту, невихід на роботу, відмову

від усуспільнення майна, нетрудові прибутки, таємну торгівлю (Курильчук, 2021, с. 155–156).

Селяни масово відмовлялися здавати хліб (за неринковою ціною), чинили величезний опір примусовим вилученням, які практикувалися представниками місцевої влади в усьому краю. Відкрите незадоволення селян владою розцінювалося як «контрреволюційні дії» і мало наслідком застосування відповідних каральних санкцій. Постійно практикувалася політика виселення «куркулів» поза межі території України – здебільшого до віддалених районів СРСР або навіть їх фізичне знищення (Романець, 2014, с. 108).

При здійсненні колективізації партійні органи розгорнули кампанію «шефської допомоги» з боку робітників. У березні 1930 р. до Коростенської округи направили 76 робітників, які працювали на посадах голів та членів правління, завідуючих тракторними станціями тощо. В села з міст направлялися бригади т. зв. «червоних сватів» у складі 40–50 чоловік, які «роз'яснювали населенню завдання колгоспного будівництва» та «викривали контрреволюційну пропаганду» (Історія міст і сіл УРСР, 1973, с. 50).

Ті селяни, які чинили опір колективізації в регіоні, піддавалися «розкуркуленню» та примусовій депортації, тобто виселенню не рідко і за межі республіки, отримуючи при цьому ганебний штамп «куркуль» або «підкуркульник». Хоча досить часто ці звинувачення ґрунтувалися на тому, що селяни відмовлялися від усуспільнення свого майна. Аби не йти до колгоспів, заможні селяни (тобто середняки, бо ж куркулів просто не приймали) вдавалися до «саморозкуркулення», практикуючи самовільний забій худоби, продаж її на ринку замість здачі до колгоспу, а також продаючи інше майно, яке могло бути усуспільненим. Ті, яким пощастило уникнути першої хвилі розкуркулення, намагалися будь-якими засобами поліпшити долю бодай своїх дітей, розподіляючи між ними землю, майно, укладаючи шлюби з вихідцями з незаможних родин або навіть наймитами (Бем, 2003, с. 231–232).

У тексті доповідної записки «Про стан соціалістичного сектору сільського господарства на 1/ХІІ.1930 р. по Олевському району» міститься інформація про те, що станом на цей час в районі нараховувалося 28 колгоспів. У деяких населених пунктах було колективізовано понад 55% господарств. До складу організованих колгоспів входило 612 бідняцьких, 218 середняцьких господарств та 199 батраків (ДАЖО, ф. п-132/1/55/37, арк. 28). У цьому звіті також зазначалося, що «основна маса села визнала всю вигоду колгоспів і більшість пішла туди свідомо, але все ж частина колгоспників прийшла туди з ціллю заховатися від податкових стягнень чи через страх можливої висилки» ДАЖО, ф. п-132/1/55/37, арк. 29).

Подолати опір населення колективізації мали хлібозаготівлі, під приводом яких у селян забиралося практично все. Такі дії з боку влади призвели до того, що в селян не залишилося жодних запасів продуктів харчування, тому в першій половині 1932 р. в окрузі, як і в багатьох районах республіки, розпочався масовий голод, який переріс у Голодомор.

Висновки. Отже, політика, що проводилася партійними органами на території Коростенської округи, була частиною загальносоюзного політичного курсу. Саме тому тут відбувалися ті ж політичні та соціально-економічні процеси, що й у всій республіці загалом. Більшовицька політична доктрина, яка на перший погляд здавалася населенню вірною дорогою в довгоочікуване світле майбутнє, виявилася лише черговою пасткою, що понівечила долі багатьох десятків тисяч невинних людей. Задля втілення в життя загальносоюзного курсу з побудови «світлого

майбутнього» влада жорстоко експлуатувала і без того слабкі в економічному відношенні прикордонні села, вимагаючи безумовного виконання всіх заходів, передбачених політкомпаніями. Попри зяттий опір населення, владі все ж вдалося втілити заплановане в життя, щоправда лише шляхом масового терору та репресій щодо місцевого населення.

Бібліографічний список

- Бем, Н., 2003. Ставлення українського селянства до ліквідації куркульства як класу та суцільної колективізації сільського господарства (1930–1931 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*, 9, с. 227–243.
- Гриневич, Л., 2007. Ціна сталінської «революції згори»: українське селянство в очікуванні на війну. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*, 16, с. 287–306.
- Гуцало, Л. В., 2006. Польська національна меншина Волині у 20–30-х рр. ХХ ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 11, с. 338–343.
- Державний архів Житомирської області (ДАЖО), Ф. п-132/1/9/220.
ДАЖО, Ф. п-132/1/55/37.
ДАЖО, Ф. п-31/1/55/193.
- Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Житомирська обл.*, 1973. К. : Ін-т історії АН УРСР.
- Костюк, М. та Натикач, П. І., 2013. Освіта в Городницькому районі в 20-х рр. ХХ ст. *Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи: збірник наукових праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 215–220.
- Кульчицький, С. В., 2007. *Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення*. К. : Наш час.
- Кульчицький, С. В. 2013. *Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 2*. К. : Темпора.
- Курильчук, Н., 2021. Колгоспне будівництво і жителі «Олевського прикордоння»: між владними проєктами та реаліями життя. *Актуальні проблеми історії, філософії та права у дослідженнях молодих учених: збірник тез учасників та конференції молодих учених*, м. Київ, 22 червня 2021. Київ : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», с. 153–156.
- Мотуз, В. К., 2015. Політика радянської влади щодо освітньої сфери як засіб комуністичного виховання українського селянства (1920–1930-ті рр.) [online] Доступно: <<http://intkonf.org/motuz-vk-politika-radyanskoyi-vladi-schodo-osvitnoyi-sferi-yak-zasib-komunistichnogo-vihovannya-ukrayinskogo-selyanstva-1920-1930-ti-rr/>>
- Махорін, Г. Л., Дудар, О. В., Малихін, Ю. В., Рудницька, Н. Ю. та Казмірчук, О. А., 2014 Нариси з історії освіти на Житомирщині : монографія. В: Г. Махоріна (ред.); Упр. освіти Житомир. держадмін. [та ін.]. Житомир : Полісся.
- Натикач, П., 1993. Політика коренізації на Волині. *Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем*, 3, с. 72–83.
- Пилипчук, М. М., 2012. *Древлянські перлини. Під покровом Пресвятої Богородиці*. Житомир : «Полісся».
- Рафальська, Т. Л., 2012. «Великий терор» на Житомирщині (липень 1937 – листопад 1938 рр.): монографія. Житомир : Видавництво «Волинь».

- Романець, Н. Р., 2014. Куркульські висілки під час суцільної колективізації: особливості формування. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 41, с. 106–109.
- Сейко, Н., 2002. *Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у XIX – першій половині XX ст. : Монографія*. Житомир : Житомирський держ. пед. ун-тет.
- Сидоров, К. С., 2014. Підготовка механізаторських кадрів МТС на Житомирщині у 30-х рр. XX століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 22, с. 77–82.
- Чепік, В., 2010. Колективізація сільського господарства на Олевщині. *Незалежна*, 6 липня. № 19.

References

- Bem, N., 2003. Stavlennia ukrainskoho selianstva do likvidatsii kurkulstva yak klasu ta sutsilnoi kolektyvizatsii silskoho hospodarstva (1930-1931 rr.). [The attitude of the Ukrainian peasantry to the liquidation of kulaks as a class and the complete collectivization of agriculture]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*, 9. S. 227-243. (in Ukrainian).
- Chepik, V., 2010. Kolektyvizatsiia silskoho hospodarstva na Olevshchyni [Collectivization of agriculture in Olev region]. *Nezalezhna*, 6 lypnia. № 19. (in Ukrainian).
- DAZhO, f. p-132/1/55/37. (in Ukrainian).
- DAZhO, f. R-31/1/55/193. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti (DAZhO), f. p-132/1/9/220. (in Ukrainian).
- Hrynevych, L., 2007. Tsina stalinskoï «revoliutsii zghory»: ukrainske selianstvo v ochikuvanni na viinu [The price of Stalin's "revolution from above": Ukrainian peasantry waiting for war]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*, 16, pp. 287–306. (in Ukrainian).
- Hutsalo, L. V., 2006. Polska natsionalna menshyna Volyni u 20-30-kh rr. XX st. [The Polish national minority in Volhynia in the 1920s and 1930s]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii*, 11, pp. 338–343. (in Ukrainian).
- Istoriia mist i sil Ukrainiskoi RSR v 26 t. Zhytomyrska obl. [History of cities and villages of the Ukrainian SSR: in 26 vol. Zhytomyr region]*, 1973. K.: In-t istorii AN URSR. (in Ukrainian).
- Kostiuk, M., and Natykach, P. I., 2013. Osvita v Horodnytskomu raioni v 20-kh rr. XX st. [Education in the Horodnytsky district in the 20s of the XX century]. *Mahistratura v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv vyshchoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, pp. 215–220.
- Kulchytskyi, S. V., 2007. *Holodomor 1932–1933 rr. yak henotsyd: trudnoshchi usvidomlennia [The Holodomor of 1932–1933 as Genocide: Difficulties of Awareness]*. K.: Nash chas. (in Ukrainian).
- Kulchytskyi, S. V., 2013. *Chervonyi vyklyk. Istoriiia komunizmu v Ukraini vid yoho narodzhennia do zahybeli [Red challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise]*. Knyha 2. Tempora, K. (in Ukrainian).
- Kurylchuk, N., 2021. Kolhospne budivnytstvo i zhyteli «Olevskoho prykordonnia»: mizh vladnymy proiektamy ta realiiamy zhyttia [Collective farm construction and the residents of the "Olev borderland": between government projects and the realities of life]. *Aktualni problemy istorii, filosofii ta prava u doslidzhenniakh molodykh uchenykh: zbirnyk tez uchasnykiv ta konferentsii molodykh uchenykh*, m. Kyiv, 22

- chervnia 2021. Kyiv : Derzhavna ustanova «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy», pp. 153-156. (in Ukrainian).
- Makhorin, H. L., Dudar, O. V., Malykhin, Yu. V., Rudnytska, N. Yu. ta Kazmirchuk, O. A., 2014 *Narysy z istorii osvity na Zhytomyrshchyni : monohrafiia*. V: H. Makhorina (red.); Upr. osvity Zhytomyr. derzhadmin. [ta in.]. Zhytomyr : Polissia. (in Ukrainian).
- Motuz, V. K., 2015. *Polityka radianskoï vlady shchodo osvithoi sfery yak zasib komunistychnoho vykhovannia ukrainskoho selianstva (1920 – 1930-ti rr.)* [online] Available at: <<http://intkonf.org/motuz-vk-polityka-radyanskoyi-vladi-schodo-osvitnoyi-sferi-yak-zasib-komunistychnoho-vihovannya-ukrayinskogo-selyanstva-1920-1930-ti-rr/>> (in Ukrainian).
- Natykach, P. 1993. *Polityka korenizatsii na Volyni [Indigenization policy in Volyn]. Volyn-Zhytomyrshchyna: ist.-filol. zb. z rehion. problem*, 3, p. 72–83 (in Ukrainian).
- Pylypchuk, M. M., 2012. *Drevlianski perlyny. Pid pokrovom Presviatoi Bohorodytsi [Drevlyan pearls. Under the protection of the Holy Mother of God]*. Zhytomyr: «Polissia». (in Ukrainian).
- Rafalska, T. L., 2012. «Velykyi teror» na Zhytomyrshchyni (lypen 1937 – lystopad 1938 rr.): monohrafiia [“Great Terror” in Zhytomyr region (July 1937 – November 1938): monograph]. Zhytomyr : Vydavnytstvo «Volyn». (in Ukrainian).
- Romanets, N. R., 2014. Kurkulski vysilky pid chas sutsilnoi kolektyvizatsii: osoblyvosti formuvannia [Kurkul's gallows during continuous collectivization: peculiarities of formation]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu*, 41, pp. 106–109. (in Ukrainian).
- Seiko, N., 2002. *Polske shkilnytstvo na Volyni-Zhytomyrshchyni u XIX- pershii polovyni XX st.: Monohrafiia [Polish schooling in the Volyn-Zhytomyr region in the 19th and the first half of the 20th centuries. : Monograph]*. Zhytomyr : Zhytomyrskyi derzh. ped. un-tet. (in Ukrainian).
- Sydorov, K. S., 2014. *Pidhotovka mekhanizatorskykh kadriv MTS na Zhytomyrshchyni u 30-kh rr. XX stolittia [Training of mechanization personnel of MTS in Zhytomyr Region in the 1930s of the 20th century]*. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii*. 22, pp. 77–82. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 08.06.2023 р.

I. Sribnyak

**BOLSHEVIK MODERNIZATION OF THE SOVIET-POLISH BORDER
IN THE 1920S AND 1930S
(BASED ON THE MATERIALS OF THE KOROSTEN DISTRICT)**

Changes that took place in the 20s and 30s of the 20th century in that part of the territory of Ukraine that remained under the control of the Bolsheviks are still the subject of numerous studies by domestic and foreign scientists. However, the regional specifics of the new government's implementation of its political doctrines have not yet been fully explored, although the work has significantly revived. This is primarily due to changes in the current legislation, when in the process of decommunization researchers gained free access to many previously classified materials.

The article analyzes the peculiarities of the implementation of the policy of sovietization by the Bolshevik authorities on the territory of the Soviet-Polish border – the northern part of the modern Zhytomyr region – Korosten district. Thanks to the extensive work of historians and the materials of the State Archive of the Zhytomyr region, which are being introduced into scientific circulation for the first time, the nature and mechanisms of the establishment of the main Bolshevik doctrines in the territory of the border Korosten district have been revealed. In particular, the pace of the main campaigns, the attitude of the local population towards them and the efforts of the authorities to regulate the situation in the region are demonstrated.

Since the efforts of the authorities to gain favor through the active implementation of Ukrainization and the education of a «new person» through the measures of the Soviet school in the 1920s did not bring the expected results, the next step was the harsh measures of the repressive authorities during the second half of the 1930s of the XX century.

During the development of the stated problem, general scientific and special historical methods were used, which made it possible to reveal all aspects of the specified topic and to reveal new aspects of the activities of the Bolshevik regime in the specified territory, which can become the subject of further research.

Key words: *Zhytomyr Region, Korosten District, Soviet-Polish border, Sovietization, Bolshevik regime, Soviet power, terror.*